

NJIVA

KULTURNI VESTNIK

VSEBINA

- J. SAMEC: EMIL HOJAK. — Stran 145.
EMIL HOJAK: STAVA — ŠEL SEM MIMO ...
— PADA LISTJE, PADA ... — V TEŽKI, SIVI
MEGLI (Pesmi) — Stran 145.
EMIL HOJAK: HREPENENJE (Pesem) — Stran
146.
J. PAHOR: VISEČE STENE. — Stran 146.
MARIJA KMETOVA: GOLOBOVI — Stran 149.
STANO KOŠOVEL: PO TURI — Stran 151.
IVAN REGENT: OB PODPISU MIROVNE PO-
GODBE Z NEMČIJO — Stran 154.
FERDO KLEINMAYR: PRIRODA V BOGO-
SLUŽJU IN BAJESLOVJU PRVOTNEGA ČLO-
VEKA. — Stran 156.
PREGLED: ŠOLSKE, SOCIJALNE IN GLEDIŠKE.
Stran 158, 159, 160.

Štev. 10

Letnik I.

V TRSTU, DNE 10. JULIJA 1919

IZHAJA VSAK ČETRTEK. NAROČNINA: ČETRTLETNA 9 L^{it}, POLLETNA IN CELOLETNA
SORAZMERNO. POSAMEZNA ŠTEVILKA 80 ST. UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO TRST,
ULICA MADONNINA 15, II. TELEFON 15-70. IZDAJA ZA „VIŠJI KULTURNI SVET“ IN
ODGOVARJA ZA UREDNIŠTVO IVAN REGENT. TISKA TISKARNA EDINOST V TRSTU

Konsumne zadruge za Trst, Istro in Furlanijo

registrovana zadruga z omejenim poroštvom

123 ustanovnih članov

16720 vpisanih članov

Otvoritev prvega skladišča 3. decembra 1903

Dosedaj razdeljenih podpor vdovam, sirotam in bolnim članom	K	182.797.72
Zadružno imetje	"	257.733.84
Zadružni skladi	"	732.221.66
Vloge v hranilnem oddelku	"	4.277.653.89
Skupni inkasso od razdeljenega blaga	"	58.672.831.40
Dividende razdeljene v dobah od 1903-1916	"	217.171.94

Doba	Svota	Doba	Svota		
1903—1904	64609	38	1911—1912	1258363	68
1904—1905	143390	95	1912—1913	2436233	26
1905—1906	148450	19	1913—1914	4263591	69
1906—1907	201206	58	1914—1915	4911718	92
1907—1908	366482	97	1915—1916	6262462	25
1908—1909	615508	12	1916—1917	8967505	48
1909—1910	873392	40	1917—1918	12394163	11
1910—1911	1050829	18	1918—1919	14714923	27
			od 1. julija do		
			28. februarja		
		Skupaj	58672831	40	

Osrednji urad: Via San Francesco d'Assisi 21 in 23.

Osrednja skladišča: Via S. Francesco d'Assisi 21, 22, 23, 27, 40 in Via C. Battisti 23.

MEHANIČNA PEKARNA: Povprečna dnevna produkcija 120 stotov.

SKLADIŠČA ZA RAZPRODAJO:

TRST:

Skladišče 1	Via dell'Istria 10
" 2	del Belvedere 34
" 3	Settefontane 6
" 4	dell'Acquedotto 67
" 6	Donadoni 2 A
" 8	Girolamo Muzio 6
" 10	S. Marco 13
" 12	del Pozzo Bianco 5
" 13	del Lloyd 10

Skladišče 16	Kjadin (S. Luigi) 800
" 17	Škedenj, na trgu
" 18	Vrdela, delavska stanovanja
" 26	Via P. P. Vergerio 871
" 31	Rojan, fra i Rivi
" 34	Pončana, delavska stanovanja 196
" 35	Sv. M. M. zgornja

ISTRA:

Skladišče 5	Milje
" 9	Pulj
" 11	Izola
" 15	Koper
" 19	Pulj
" 25	Chiampore
" 27	Rovinj
" 28	Bertoki
" 29	Vižinada
" 32	Volovsko-Opatija
" 36	Buje

MESNICE Via dell'Istria 10 (I), Via Settefontane (III), Milje (V), Via S. Marco 22 (30).

Kruh se razprodaja v vsakem skladišču.

SKLADIŠČE OBLEK št. 20: Via Raffineria št. 3, I. in II nadstr.

Skladišča v popravi:

Furlanija:	Farra d'Isonzo (23)
Gorica (7)	Moša (21)
Tržič (14)	Kormin (22)
Panzano (klet) (24)	
Gradiška (33)	

Nova skladišča (skorajšnja otvoritev):

TRST:	ISTRA:
Via Giulia	Piran
Via Malcantone	Škofije
Piazza dell'Ospedale	FURLANIJA:
Via Barriera	Žagrad

Friprava novih skladišč.

TRST: Novo mesto, Barriera nuova in Škorklja, Sv. Jakob, Čarbola, Sv. Vid, Greta, Barkovlje, S. Sabba.

ISTRA: Vodnjan, Villa di Rovigno, Valle di Rovigno, Momian, Sicciole, Strugnan, Sv. Lucija, Umago, Sv. Rok, Krevatini, Ika, Jčiči, Lovrana.

FURLANIJA: Oglej, Aiello, Červinjan, Fiumicello, Fogliano, Romans, Ronki, Medea, Visco.

KRAS: Nabrežina, Sežana.

V PROJEKTU: Zadruga mlekarstva.

TRST, aprila 1919.

VODSTVO

JANKO SAMEC:

EMIL HOJAK

BIL je eden izmed onih, ki jim je namenjena kratka pot med nami. Nihče ne bi vprašal danes po njem, ker je že šesto leto prešlo, odkar se je pretrgala vez med človekom in življenjem. Še spomina bi več ne bilo, kajti taka je usoda mladosti v kali zamorjene. V mlado jutro vstane polna hrepenenja, da bi se napila v njem božjega solnca, a omahne, ožgana od zgodne jutranje slane, vsa trudna na tla. Življenje pa gre svojo pot naprej, in v metežu vsakdanjega pehanja bledijo spomini...

Spomin nanj je ostal. Vzgal nam ga je v srce z besedo porojeno v smehu in joku duše, žejne večne lepote in resnice. Emil Hojak je bil pesnik, poklican, da se potopi v skrivnosti

narave in duše, da jih potem prelije s toplo, ritmično besedo v naša srca. Njegove pesmi, polne čuvstva in preprostosti, tečejo kot žuboreč potok; v njih vriska ob toplih večerih v svoji mladi ljubezni, ali pa tiho šepetajo o svoji bolesti v težkih urah osamljenosti.

Rodil se je v Čepovanu leta 1888., postal ljudskošolski učitelj, in služboval nekaj let v Levpi ob Soči, kjer je umrl nagle smrti, star komaj petindvajset let. Največ svojih pesmi je objavil l. 1913. v »Slovanu«; nekoliko jih je izšlo tudi v »Zvonu« istega leta. Da se oddolžimo spominu našega goriškega rojaka, ter da rešimo nekatere njegove pesmi pozabe, ki je niso vredne, je pravično da objavimo nekaj pesmi iz njegove literarne zapuščine.

EMIL HOJAK

STAVA

Be le roke, rožna lica
in na ustnih dva rubina,
in ti črni, črni kodri,
v bradi srčkana dolbina!

Joj, kako to miče! — Stavim:
vse to bom nekoč poljubil!
A v očeh dva majhna škrate
pravita: ne smeš, boš zgubil...

ŠEL SEM MIMO...

V polodprtem oknu gleda
za menoj solzan obraz;
naokrog jesenska slana,
nama v srcih noč in mraz.

Dekle, kje so rdeče rože,
rožmarin in nagelj rdeč!...
... šel sem mimo in ji voščil
tisoč sreč...

PADA LISTJE, PADA...

Pada listje, pada
in šušti,
v mojem srcu nada
že veni.

Ko pa listje pade
raz drevo,
v mojem srcu nade
več ne bo...

V TEŽKI, SIVI MEGLI

Kakor zarja na višini,
kakor pesmica v daljini
zdi, deklé, se nate mi spomin.

Žalost na srce je legla,
v dalji težka, siva megla
že prijemlje se višin

Zarja vsa se bo stemnila,
pesem v megli razgubila,
z njima utonil tvoj spomin...

HREPENENJE

Neme želje silijo v azur
ko labudi beli,
to so vzdihni težkih ur,
ki v noč so zaihteli.

O, vzletel bi prek daljin
ko labud, ko orel!
V krvavi zarji vrh višin
v nič bi za te zgorel...

J. PAHOR:

VIŠEČE STENE

JUTRO je blestelo čez polje in v modrini neba, spodaj v rovu, v globini je bila tema. Le do tesnih, črnih ploskva je segala slabotna luč in nemirno svetlikala v gladkem premogu. Sredi med stenama je stal Drenik, z golim gornjim životom, in prvi prah mu je legal čez široki hrbet, na prsi, v obraz, ter se mešal z ostrimi kapljami potu. Vroč zduh je polnil rov in težko, naporno je bilo delo v njem.

Daleč v dnu predora so sijale medle kresnice in od njih sem so prihajali pridušeni udarci. Tudi tam so stali možje in na vseh straneh za vlažnimi plastmi zemlje, prepletene s kamenjem in premogom.

Dreniku ni bilo dobro. Otrl je svoj potni obraz, uprl kopalno v steno in se naslonil nanj. Ni stal prvič v skalnem rovu, kopal je že globlje, na Vestfalskem, ko še ni poznal tajnih znamenj skladov, če grozijo. Tudi danes ga ne vznemirja nevarnost, tudi na ženo in otroka, ki ju je pustil daleč onostran morja, ne misli. Spomnil se je le, kako ga je prejšnjega dne sprejel inženir na delo, in zdaj nima dovolj moči, da bi premagal neprijetni trpki občutek tega srečanja.

V premogovniku je bilo le malo izvežbanih delavcev. Polje so še nedolgo temuzasledili, zato tudi ni bilo treba kopati globoko. Premoga je bilo veliko, in delniška družba je skušala izkoristiti bogastvo še s tem, da je čim bolj omejila upravne izdatke. Prepustila je vse vodstvo inženirju, ki si je kmalu pridobil največje družbino zaupanje.

Temu možu se je moral predstaviti tudi Drenik. Našel je tolmača in stopila sta v pisarno. Inženir, čokat, nizek mož je ravno dajal telefonične ukaze in se ni menil za došleca. Šele ko je bil gotov, je nevoljno vprašal, kaj da hočeta. Premeril je Drenika, toda vzlic temu takoj izjavil, da ne rabi delavcev. Morda bi drugje Drenik prošnje ne ponovil, a ker je vedel, da koplje v premogovniku mnogo njegovih rojakov, je ponudil inženirju svoje delavske izkaze. Tudi je razumel, da se

bo moral zadovoljiti z manjšo mezdo, če ga sprejmejo le z obotavljanjem. Izkazi niso zanimali inženirja. Nezaupljivo je zrl moža in bi ga najbrže tudi odslovil, da ni videl v Drenikovi krepki postavi, v trdnih ramenih in razumnem obrazu izvrstne delovne moči, ki nadomešča lahko dve drugi. Sprejel ga je končno — dva tuja pogleda sta se srečala — a storil skoro tako, kakor bi dajal miloščino nadležnemu beraču. Drenika je ranilo, in komaj sta bila s tolmačem zopet zunaj, se je kesal, da ni obrnil inženirju hrbta. Tudi ko je ležal k počitku, je moral misliti na dogodek, zdaj pa se je spet oglašalo ozlovoljenje.

Šibek sem! si je očital ter poslušal zamolke udarce skozi steno. — S kakšno malenkostjo se vendar ukvarjam! si je ponovil ter se skušal otresti razglasja.

Nato je odložil kopalno, stopil nekaj korakov po rovu, nastavil dlan k ustom in zaklical v temo, da je glas odjekal od vseh strani, ko je udarjal ob stene. Zaklical je drugič in v dalji je zatrepetala svetloba. Naraščala je in prihajala bližje. Rahlo upognjen, močan mladenič je stopal po rovu ter se previdno ogibal, da bi ne zadel ob kamenje, ki mu je viselo nizko nad glavo ali pa ob grede, ki so tupatam opirale stene.

Prišel je do železnega vozička, polnega premoga, ga molče prijel s težko roko in hotel potegniti.

»Čakaj!« ga je nagovoril Drenik. »Od kod si?«

Mladenič je povedal ime kraja na Hrvatskem.

»Koliko časa si tu?«

»Osem mesecev,« je odgovoril delavec kratko.

»Poznaš inženirja?«

»Poznam.«

»Kako se imenuje?«

»Betlem.«

Fant je potegnil, da so kolesa zahreščala in da se je premog zganil. Drenik bi bil rad še

kaj vprašal, a je uvidel, da iz teh kratkih odgovorov ne izve mnogo. Taki so bili ljudje v teh globinah. Delali so in molčali; govorili so le toliko, kolikor je bilo neobhodno potrebno.

Ko se je delavec vrnil s praznim vozičem, je Drenik zopet poskušal razgovor.

»Kakšen človek je to, Betlem?« je hotel vedeti ter uprl ostre oči v mladeničev bledokasti, črnoprašeni obraz, kakor bi hotel fanta prisiliti, da govori resnico.

Ta pa je samo zganil z rameni in izjavil, da ne ve. Nato pa je sključen odšel, skrbno se izogibajoč oviram tesnega, neenakomernega rova. Drenik je začudeno gledal nekaj časa za njim, potem pa je začel spet rušiti steno, da so črne grude s topotom padale v pločevinasto posodo voza.

Kako tiho je tu spodaj! je mislil pri tem. Kaj je v vseh rovih tako tiho?

Odgovarjalo pa mu je le lomljenje skale, sesipanje grušča, se ječč odbijalo od neravnih sten ter se izgubljal v oddaljeno temo.

Še večkrat je nastavil Drenik dlan k ustom, da je priklical voznika, toda zvedeti ni mogel od njega ničesar, kar bi ga zanimalo; zato tudi ni dalje izpraševal.

Tako je pretekel dan in gori nad zemljo je začel liti od vzhoda prvi mrak. Takrat je stopil Drenik iz zemlje, oznojen in pokrit s črnim prahom, izmučenih, težkih udov. Željno se je napil svežega zraka, ki ni nikdar prišel v globino, potem pa je legel. Daleč v tišino sna in v trudnost so še segali ti prvi vtisi in v neizmernem spanju sta se gibali ustni:

Kako tiho, kako tiho!

II.

Ko je šel Drenik prvič v svet, na Vestfalsko, je bil to lahkomišeln korak. Storil ga je proti očetovi volji, v neki mladeniški razposajenosti in z željo, lastno mladim ljudem, da se osvobodi. Ko se je odpravil drugič in še vse dalje, ne več mladenič, temveč tridesetleten mož, je bila neka neznana sila, ki ga je odtrgala od družine. Kakor pride jeseni klic pticam, da se dvignejo in beže, tako se je oglasilo v njem in ga vabilo, dokler se ni odločil. Nič ga ni moglo ustaviti, ne prošnje, ne solze, ne očitanja. Šel je, dasi njemu samemu še ni bilo prav jasno, zakaj.

A ko je bil končno med tovariši, ko je opazoval njih življenje, njih delo in njih

razmere, so se mu začele porajati razločnejše misli ter so gradile vrsto vprašanj.

Vsako priliko je porabil, da bi se bolje seznanil s temi možmi, ki so se spuščali v rove zdaj zjutraj; zdaj zvečer, kakor je nanesla vrsta, vračali se trudni in molčeči ter komaj enkrat v tednu zrli lepoto božjega dneva.

Ko je prišla ura poldanskega počitka v globinah, je stopil med nje ter jih opazoval, kakor bi sam nič ne bil utrujen. S slastjo so povžili skromno kosilo, spuščeno jim v rove, nato pa drug za drugim plegli na trda tla. Razen dnevnih potreb jih ni mnogo zanimalo, le vesti iz domovine so jim privabile sijaj v oči. Bili so povečini Slovenci in Hrvatje, pa tudi Slovaki in Irči, a so se razlikovali le malo; delo in trud sta jih bolj in bolj izenačevala. Do razgovora jim ni bilo, hitro so umolknili. Samo čakali so, čakali, da preteče leto, dvoje, troje, da se dvigne izza te dolge noči naposled vendar bela zarja.

Kakor sužnji! je spreletelo Drenjka. Priklenjeni k črnim ploškvam, da ne morejo rešiti rok!

Naslonil se je ob steno in premišljal. Ne črt v obrazih, ne isker v očeh, ki bi pravile, da so svobodni, samostojni ljudje, da se tega zavedajo in da že jutri lahko odlože rovnico! Prišli so, uklonili tilnike in nihče ni več mislil, kako bi olajšal svojo trdo osodo. Zdelo se jim je nespremenljiva. In če bi tudi šli dvesto, tristo milj daleč, rov bi ne bil nič manj tesen in teman in vzduh v njem nič manj težak. Tako so njih dlani očrnele, na njih prsih in ramenih so se širili madeži, ki jih ni bilo več izprati.

A da bi ne dvignili glav, je bdel nad možmi inženir Betlem. Vodil je sicer upravo in imel posla pri strojih, a še važnejša mu je bila skrb, da so ostale mezde nespremenjene, če mu jih že ni bilo mogoče znižati z najemanjem novih, navadno neizučениh delavcev. Le poredko se je zgodilo, da je kdo zahteval boljšega plačila. Toda tak navadno ni bil novinec v premogovniku in je stavil svojo zahtevo, ko se je že bil odločil, da si poišče boljše sreče kje drugje. Tedaj pa je bil inženir neodjenljiv ter je dosledno odslovil nezadovoljneža. Zato je ostal rudnik tih, tišji in samotnejši kot zgoraj!

Ko je ura počitka potekla, so se delavci dvignili ter poizgubili v predor. Kmalu so spet

pozvenevali udarci iz teme, skladi so se stresali in sesipali s hitrobežnim svetlikanjem zdaj na voz, zdaj na tla, rudarji so se srečevali, toda besede so v rovih zamirale. Le daljna zarja domačih poljan je obsevala mračne misli mož, ko so jim ramena podrhtevala dela in naporov.

Drenik je sledil tovarišem. Eno je vedel zdaj z gotovostjo, misel se je prelila v sklep: premogovnik mora ostati tih! Spomnil se je Gabra, starejšega moža, ki je delal tu, da bi rešil družini zadolženo posestvo v domovini in svojega pogovora ž njim.

»En sam glasen korak,« je menil Gaber, »pa bo inženir pozoren. Prav iz tega vzroka najema tudi zgolj novince!«

Bilo je res tako. Toda čeprav se Dreniku ni godilo boljše kakor drugim, vendar se mnogokrat nikakor ni mogel otresti sočutja do teh izmučenih ljudi. Posebno ko je gledal upognjene, oslabiljene postave, kadar jih je globina vračala solncu, ko je opazoval blede kaste obraze s trudnimi, globokimi očmi, se je vprašal, ali je res nujno potrebno, da zapravljajo ti možje v dnu zemlje svoje najboljše moči, da izkrvavevajo pomalem in pokopljejo tu v treh, štirih letih vso svojo mladost. In čim bolj je preiskoval razmere v vsem podjetju, tem glasneje je čul odgovor: ne! —

Enakomerno, pa z neupogljivo vztrajnostjo je udarjal Drenik in ob njem so se sesuvali črni kosi premoga, da je strmel nad bogastvom plasti. A komaj so čez trenutek krenile njegove misli zopet k tovarišem, že mu je hkrati oslabela roka. Za hip mu je zastalo srce. Ali je čul prav, ali je le prevara?

Glasi val se je vrgel do njega, se odbijal in odmeval od vseh strani. Istočasno je prišel skozi zemljo sunek in se hitro nesel dalje. Še trenutek je Drenik pričakoval, s silno napestostjo vseh čutov in ves nem, pa šum, ki je bil prvi hip v teh labirintskih prostorih naravnost ugasnil, je pošumeval le še tiho in le še presledkoma. Novih znamenj ni bilo. Kar se je zgodilo, je pomislil Drenik, ni seglo daleč okrog in tudi obnovljenja ni bilo več pričakovati. Zato je kmalu zopet našel ravnostezje.

V daljavi je med tem zagorel plamenček in Drenikovo izkušeno oko je takoj razločilo svetiljko.

Sel! si je pojasnil. Bog ve, ali nese zle vesti? Šel je nekaj korakov nasproti, pripravljen pomagati, če bi bila potrebna nagla, pogumna pomoč.

Svetiljka se je hitro bližala in kmalu je imel Drenik dvoje, troje voščenih obrazov, še polnih groze, nedaleč pred seboj.

»Postojte, ne bežite, saj je že utihnilo!«

Delavci so postali, pogledali ga neverjetno, v očeh se jim je še vedno zrcalil globok strah. Toda Drenikov mir in samozavest sta jih kmalu pomirila.

»Ali je Žrjav z nami?« je vprašal s skrbjo najbližji ter se ozrl okrog in v rov.

»Sem,« je odgovoril nizek glas iz teme, pa brez svetiljke. Ali smo se vsi rešili?«

»Štirje,« je odgovoril Drenik in motril zasopljene. Dva sta bila še mlada, a krepkih udov, Žrjav je bil visok koščak, stisnjenih prsi, a vzlic temu nenavadno močan. Ker je bil starejši, ga je Drenik že prej opazil in tudi parkrat nagovoril. Četrtega pa ni poznal.

»Ali se je morda strop udril?« je prašal nato. »Ali nad vami?«

Pomirili so se in pripovedovali. Prvi trenutek so mislili, da se podira vse okrog njih. Močan pritisk je planil skozi rov in jih zavil v gost prah. Nezavedno skoro in le vsled nagona so bežali v nasprotno stran, z naglico, kakršno je dovoljevala ozka, slabo razsvetljena odprtina. Bil je to divji beg in vsak čas se jim je zdelo, da jih pokopljejo in ubijejo novi padajoči skladi. Potem pa so zapazili, da so v treh drug blizu drugega in tu jih je navdala skrb, kaj je s četrtem. A le za trenutek. Vedeli so samo to, da jim je življenje v nevarnosti, in ta misel je zasenčila vsako drugo.

»Torej ste se vsi rešili?« je prekinil Drenik. »Ali ni morebiti še kdo delal v rovu, kjer se je udrlo?«

Kolikor je bilo rudarjem znano, ni nihče kopal v oni smeri razen njih.

»Sreča!« je menil Drenik. »Našel bi bil smrt v ruševinah. Pa če bi ga tudi rešili izpod njih, s strtimi udi bi le malo časa živel.«

»Kdor gre v rudnik, mora biti pripravljen!« je menil kratko Žerjav.

»Ni res!« ga je hitro zavrnil Drenik. »To je Betlem!«

»Inženir?« sta se zavzela mladeniča hkrati. Tudi njima se je zdelo tako, pa vendar nista mogla prav razumeti Drenika.

»Seveda,« je odgovarjal ta; »stropovi rabijo podpore, les pa je drag in hitro trohni tu doli. Šaj se vidi. Premogovnik je bogat in iz njega hočejo vzeti, kar se da brez posebnih troškov. Čez pet, deset let ga bodo morda opustili.«

»Ali bi si ne ogledali, kaj je z udorom?« je menil Žrjav.

Drenik je odsvetoval:

»Ne brez inženirja! Naj ga eden poišče!«

MARIJA KMETOVA:

GOLOBOVI

(Nadaljevanje)

NO, bolan si pa vendarle!« je rekla Manca. »Saj si sam dejal davi, da si bolan —«

»Oh — ti ne razumeš dovtipa! Nalašč sem se naredil tako. Ha-ha.«

»Menda se ti meša.«

»Tebi — tebi.« Manca je odšla vsa jezna in potrta v kuhinjo.

Manca je nalašč preslišala zbadljivko in je rekla mirno: »To te prosim, če pride Cene k tebi, sili ga k zdravniku.«

»Slaba žena, ki tega sama ne zmore —«

»Hvala Polonca! Dobro se imejta!« je rekla Manca, ker se že ni mogla več premagovati. Solze so ji silile v oči in hitro je odšla. Ko je prišla domov je Cene že sedel na starem naslanjaču.

»I kaj si pa vstal? Še bolj se boš prehladil!« se je začudila Manca.

»Ti si neumna, kakor so vse ženske! — Komaj človek malo pokašlja in zakiha — alo — brž v posteljo, brž ležat, brž čaje pit! — To je za stare babe — jaz sem pa mož. Kaj naj delam v postelji zdaj, ko je dan!«

Cenetu vendarle ni bilo tako lahko pri srcu, kakršnega se je kazal Mancu. Bolj in bolj ga je peklo v prsih. Bolj in bolj ga je mučil kašelj.

»Ti hudič ti — menda ne bo kaka resna stvar tole? Boli me res vse — kaditi tudi ne morem tako z veseljem, kakor sem kadil svoje dni. Bi naj šel k zdravniku? Eh, kaj bom — le prestrašil me bo, kakor me je zadnjič! Mislim, da imam hud katar, drugega ne bo takega. Vendar — presneto me zbada.« Za-kašljal je spet in se prijel za prsa. »Umreti pa res nočem še! Sicer pa, kje je še smrt! Pravijo, kdor dolgo kašlja, dolgo živi. Saj sem vendar zdrave kmetiške korenine sin! Trden sem. Žilavost prepaja moje telo. — To je seveda tudi res, da je vsake korenine kdaj

Inženir je prišel, preiskal, kolikor je bilo mogoče brez pomožnih delavcev, a se je odločil za nadaljno delo šele potem, ko je spoznal, da jim je zaprlo enega glavnih rovov. Izprevidel pa je, da ni varno blizu, če se ne zavaruje del hodnika z oporami in močnimi stropniki. Šele na ta način so se mogli približati nevarnemu mestu ter polagoma odstraniti sipine. Vendar je trajalo delo več dni in zbu-jalo dovolj pozornosti.

konec. Hm — hudega ni — kaj bi! Morda bi bilo res dobro, če bi popil malo čaja. Iz tistih rož, ki mi jih je bila dala Polonca. — Hej, Manca!«

»Kaj pa je?«

»Čaja mi skuhaj! Tamle so rože, na omari. Tavžentrože menda. — Dobro bo.«

»No, hvala bogu, da si prišel k pameti!«

»No, da-da. Skuhaj hitro pa molči!«

»Precej, precej!«

Kmalu mu je prinesla čaja. »Lezi, lezi v posteljo! Bolje bo.«

»Nikari me ne zbadaj.«

»I saj te ne. Le svetujem ti.«

»Ohrani zase svoje svete.«

»No, no. Čakaj — majorko sem srečala. Pozdravlja te.«

»Res? No, to je lepo od nje. Vidiš, še majorko se me spominjajo. Pa ji menda nisi nič izklepetala o meni, da mi je kaj?«

»Nič — nič. Saj ti ni nič, kakor praviš.«

»No da. Nič. Je še kaj rekla?«

»O Anici je vprašala, kako se uči.«

»Mhm. Je res prav, da sem jo dal v šolo, res. Učiteljica bo. Svoj kruh bo služila. Ne bo ji treba čakati na moža, da bi ji dajal kruha.«

»Pa si se tako branil.«

»No. Če bi ne bilo tistega s Tonetom — seveda. Če bi bila nekoč gospodinja pri Br-glezovih, bi bilo pa le še boljše.«

»Ej, kdove — kdove. Pojdeš jutri v šolo?« je rekla dalje Manca.

»Kaj pa — kako pa! — Misliš — ha — ti pa res misliš, da mi je kaj?« se je obrnil Cene in jo ostro pogledal.

»Oh — ne — ne.«

»Se že menda veseliš, če bi umrl? Oh, ti ne veš, koga imaš, ko imaš mene.«

»Eh Cene, saj se poznavala! Ne? Kaj bi se veselila, ali sploh mislila, da umrješ! Ne govori tako neusmiljeno.«

»No, no. Nič ne rečem; le menim tako.«

Cene je spet hodil okrog in poučeval v šoli. Časih mu je bilo popolnoma dobro, časih spet je bil tako slab, da je moral sestri in se nasloniti na mizo. Čudna omotica ga je obšla. In čudna slabost v želodecu in po vsem životu. Tudi drugi so opazili to. Zmajevali so z glavo in ga pomilovali. »Revež, jetika mu gleda iz oči! Pa gotovo ne ve, da jo ima tako zelo veliko v sebi,« so govorili.

Vso jesen, do novembra se je nekako vlekel Cene dalje. Bolj je medleval, nego živel. Manca ni in ni hotela priznati sama sebi, da je to res mogoče. Da je Cene res tako hudo bolan in mu ni pomoči. »Jezus, Marija, kaj bo, kaj še bo!« Ko že ni mogel Cene drugače, se je res nekoč peljal v Trebnje k zdravniku. Ta ga je pogledal zelo resno in ga preiskal prav natančno.

»Dobro ste izkupili. Zakaj niste prišli preje in večkrat k meni? Kako ste neumni! Čemu odlašate tako važno zadevo! Sramujete se! To je nevredno izobraženega človeka! Ta igra z življenjem! In še — ne samo to. Tudi življenje vaših otrok. Niste mislili nanje? Kaj ne cenite svojega življenja že zaradi otrok in žene? — Kaj bo, če umrjete?«

»Gospod doktor, čemu taka pridiga!«

»Kaj bi ne! Jezi me, da si niste dali dopovedati. Izgubljeno ni še vse, sicer,« je dejal prijaznejše, »vendar, paziti se morate — zelo paziti. — Na vsak način. In na otroke pazite.«

»Kako mislite to, gospod doktor?«

»No —« je rekel nekako v zadregi zdravnik, »tako menim. Pa — da ne pridete toliko z njimi v dotiko.«

Cene je prikimal. Obenem pa ga je globoko zbadlo v dušo in zvrtelo se mu je.

»Tako daleč sem, gospod doktor?« je vprašal počasi in prebledel. Omahnil je na stol in zavzdihnil. Zdravnik mu je brž dal kozarec vode, ga potrepal po rami in dejal smehljaje:

»Ne bojte se — no! Nisem mislil tako resno! Pa saj vas moram malo zastrašiti, ker se ne brigate zase. Le zato sem govoril malo strožje.«

»Da, da,« je dejal Cene, stisnil ustnice in pogledal skozi okno. Potem je vstal počasi. »Zbogom, gospod doktor!«

»Zbogom! Ne razburjajte se! Zdravite se pridno! Pa pridite kmalu! Gotovo!«

Počasi je odšel Cene po stopnjicah navzdol in je obiskal trebanjskega učitelja Jekšeta. Ta se ga je prestrašil in je rekel:

»Kaj pa je Cene? Kako je kaj?«

»Slabo — slabo. Sicer pa — menda ni nič —«

»No, kaj je? Si bolan, kali?«

»Menda že. Pa — eh saj je vseeno.«

»Nič ne maraj, Cene! Kolikokrat sem bil že jaz bolan! — Pa sem se spet pozdravil. Ti menda nisi še nikoli zbolel?«

»Ne — res ne — še nikdar.«

»No vidiš, zato si pa tako razburjen takoj.«

»Saj menda res. — Ha-ha-ha! — To sem res čuden.« In pogovarjala sta se še precej časa, dokler se ni odpeljal Cene v št. Juri.

»Adijo, Cene! Pa pridi še kaj!«

»Pridem! Pozdravljen!« Ko je zapiskal vlak je pomahal Jekše Cenetu še s klobukom. Potem pa je mrmral: »Nemara je resno bolan Cene. Škoda, tak imeniten družabnik je bil. Resnično, škoda zanj. — No, morda res še ni tako hudo. Saj je bil sicer vedno zdrav in vesel.«

Ko je prišel Cene domov je sedel molče v naslanjač, vzel staro mašno knjigo in jo položil poleg sebe. Naslonil se je nazaj, prekrizal roke na prsih in zamižal. Takega je dobila Manca. Ustrašila se je in rekla:

»Kaj pa je Cene? Ti je slabo?« Nekaj časa je Cene še molčal potem pa je govoril tiho, ne da bi odprl oči.

»Nič ceremonij ne bo treba, Manca.«

»Kakšnih? Kaj pa govoriš?«

»Nič ceremonij ne bo treba! Tu bom sedel popolnoma mirno in brez boja. Potem bom vzel v roke mašno knjigo. Jo odprl tam, kjer so molitve za umirajoče —«

»Cene!«

»— za umirajoče in bom molil. Lepo. Popolnoma pobožno. Bog me bo slišal.«

»Jezus — Cene!«

»Slišal me bo. In potem — nazadnje, nazadnje — oh —« je zastokal kakor v ihtenju.

»Cene — kaj ti je! Jezus, Jezus!« Stekla je po vodo in mu devala mrzle obkladke na glavo. »Kaj ti je, kaj ti je! Oh Cene, kaj me ne vidiš? V posteljo, v posteljo —«

»Kaj — kaj —« jo je pogledal preplašeno Cene. »Kaj pa vpiješ in me budiš!«

Manca je osupnila in obdržala v roki ruto za obkladek.

»Ti je slabo, Cene? Tako čudno si govoril.«

»Eh, čenča — beži! Dražil sem te.« Manca je jokala in molila in hodila kakor v omotici. Cene je gledal skozi okno na vrt. Potem je vstal počasi in legel na posteljo. Vso noč se mu je bledlo in Manca ni zatisnila očesa. Za božjo voljo ga je prosila drugo jutro, naj ostane vendar v postelji in naj ne gre v šolo. Pa Cene se je čutil spet malo boljšega in ni maral za nobeno prigovarjanje. Odšel je poučevat. Kmalu mu je bilo spet nekam lahko, le pokašljeval je še. A bolelo ga ni ničesar več. Proti Božiču nekoč je bil šel na Grič.

»No, kako je Cene, si res tako bolan?« ga je vprašala Polonca.

»E — ni tako hudo, kakor pravijo,« je dejal Cene, in nadaljeval: »Res me je bilo prijelo precej hudo. Pa sedaj je že bolje. Kdo bi se brigal za take malenkosti.«

»Kaj pa pravi zdravnik?«

»Saj veš. Zdravnik mora govoriti, da kaj zasluži. To je njegova služba.«

»To je res. Jaz tudi ne dam dosti na zdravniške. Pred leti enkrat, ko sem bila zbolela —

pa je dejal, da imam hitro jetiko. Na, še sedaj sem tu in popolnoma zdrava sem.«

»Da, da. Na take besede ni dosti dati. Pa zdravnik je zdravnik, kakor rečeno. Njegov stan zahteva to. Še doma mi ne da miru. Zadnjič je bil kar prišel, ko sem prav kadil tam pred šolo. Ha, kako je vpil name in me kregal!«

»Kaj pa ti?«

»Eh, smejal sem se mu in sem dejal, da bi bilo dobro, če bi bil on tako zdrav, kot sem jaz. Ko bi ga bila videla! Zardel je kot kuhan rak, se obrnil in odšel. Z voza je še zavpil: »Če ste tako neumni pa bodite!« Ha-ha — zdaj miruje in me ne nadleguje več.«

»To pač glej Cene, da res ne bo nič hudega. Nekaj izhujšal si res. In postaral si se.«

»Kaj bi se ne! He — skrbi, skrbi! Kaj ti veš, kaj je šola! In kaj so otroci, lastni otroci! V Ljubljano je treba pošiljati vedno. Zdaj to, zdaj ono. Zdaj prosi Anica, zdaj Tine. In Anica je še v učiteljišču! To pa tudi nekaj velja. He, skrbi, skrbi!«

»Verujem, verujem. Na pij, pa prigrizni!«

»Bom. Polonca — prosil bi te nekaj. Oziroma, če tako govorim, ne prošim te ničesar. Iz mojega gre. Saj veš, kako je glede hiše.«

(Dalje prihodnjič)

STANO KOSOVEL:

PO TURI

(Konec)

Rakar: Beseda bo gladkeje tekla ob njem.

Just: (pogleda) Kakor bi nekaj skrival, se mi zdiš. Zjutraj, opoldan, zvečer — vedno si enak. Tudi včeraj si bil nekoliko čuden. Odkar sva prišla čez Kozjo steno —

Rakar: Enak sem? Pa bom na noč drugičen.

Just: Mirnejši, odkritejši?

Rakar: In jasnejši.

Just: To pa me bo veselilo.

Rakar: Bomo videli.

(Od leve se začujejo ženski koraki.)

Dora: (Odpre vrata na levi in vstopi).

Just: (vstane in jo pozdravi) Klanjam se, milostiva!

Dora: (mu odzdravi tiho in pokaže na stol) Izvolite sestri! — Ali že dolgo kratkočasite Alfonza?

Rakar: (zbadljivo) Mene je dolgočasil, tebi bo za kratek čas.

Dora: (pogleda in sede).

Natak: (prinese vino in odide).

Rakar: (podpirajoč si glavo) Dora, nalij!

Dora: (naliva; Rakarju pa natoči preveč, in vino se razlije čez rob) O, pa nisem pazila —!

Rakar: (jo ostro pogleda) Pa bi bila bolj pazna. Kupa ne sme biti preveč vrhana.

Dora: (šaljivo) In če je?

Rakar: Če je? Potem se razlije pijača čez rob. (Zase) Tudi v življenju je tako. (Si popravi lase) Trčimo!

Dora: (ga prestrašena motri).

Just: (istotako).

Rakar: No, ali ne bosta? Na tvoje zdravje, Dora, ali pa na Justovo... (Vsi trije se neiskreno pogledajo in trčijo. Rakar nese čašo počasi k ustom, jo po prvem požirku odloži in zamrmra) Da, povsod je tako, tudi v življenju...

(Pavza)

Dora: (odlaga čašo k Justovi) To je morala biti krasna tura, gospod Just. Tako lep, solnčen dan sta imela, zjutraj še nekoliko mrzel. Alfonz mi o turi ne pove ničesar. Ali je bilo lepo?

Just: Prekrasno je bilo.

Rakar: Ali kaj podobno tisti?

Dora: Kateri?

Rakar: Ah, pardon. To pot sta bila oba turista moža, (rezko) tistikrat ne!

Dora: (se spogleda z Justom) Katero turo si menil, Alfonz?

Rakar: Ono pač. Pred tremi leti.

Dora: Ko sva šla z gospodom Justom na gore?

Rakar: (malomarno prikima) Tisto. Tiste nisi pozabil, Just? Kajne, da ne?

Dora: Lepih tur gospod Just gotovo ne pozablja. Kajneda, gospod Just?

Just: (v zadregi) No, nekoliko že. Človek, ki mu je lepa tura takorekoč vsakdanji kruh —

Rakar: — pozablja nanj, to je res.

Dora: Pozablja nanj...

Rakar: (se zasmije).

Dora: Ah, to je bilo divno tedaj! Tista jutra na gorah so tako lepa, tako krasotna! Sama višnjeva tančica jih je in potem kakor z zlatim prahom napolnjen zrak. To je divno, tako življenja polno! — Ali je bilo tudi sedaj tako lepo?

Just: Tudi to pot je bilo prijetno.

Rakar: Ali sta tudi tedaj plezala čez Kozjo steno?

Just: (pomisli) Čez Kozjo steno? Menda ne.

Rakar: To je strmo skalovje. Just, jaz sem mislil — — —

Just: (ga vprašujoče pogleda).

Rakar: Mislil sem, da pač ne reši življenja, kdor zdrči čez Kozjo steno navzdol. Prepadi so pod njo. Ali se tudi ti, Just, ujemaš z mojo mislijo?

Just: Deloma. Kajti vse je odvisno od položaja, od slučaja takorekoč.

Dora: (živo posluša) Od slučaja? Menda več od turista.

Rakar: Če bi, recimo, šla dva čez tisto steno, pa bi drugi pahnili prvega v prepad, kaj meniš, Just, ali bi mu še bilo mogoče oteti življenje?

Just: To je odvisno od prisotnosti duha.

Rakar: Torej ti nočeš zanikati, da bi šel brezpogojno v smrt?

Just: (suvereno) Nočem!

Rakar: Ali si že kdaj poizkusil?

Just: Poizkusil? Še nikoli!

Rakar: Pa si že mnogokrat plezal čez njo?

Just: Mnogokrat je moralo biti.

Rakar: Petdesetkrat, stokrat?

Just: Morebiti še več.

Rakar: Z Doro nista plezala čez njo?

Dora: Nisva.

Rakar: Nižje sta hodila, kaj? Po kočah? Okolu planšarjev?

Dora: (začudeno) Po kočah? Koliko pa jih je bilo pred tremi leti tod naokrog? Ali ni zasluga gospoda Justa, da se je jela turistika v teh krajih sploh razvijati? Kdo je prej vedel za Vražji vrh in sosednje višine? In kdaj so bile postavljene te kočice, vsaj večina teh koč?

Just: V zadnjih dveh letih.

Rakar: Bodi. — Kod pa sta hodila tisto leto?

Dora: Po lažje dostopnih krajih. Žena ni mož, na to moraš pristati. Zato sva se izogibala nevarnih mest. Toda videla sem tudi kraje, ki sta jih to pot oblezla. Kozjo steno, naprimer.

Rakar: Pa čez njo nista plezala, čez njo?

Dora: Nisva.

Rakar: Ali je bila tista tura lepa?

Dora: Lepa, divje lepa.

Rakar: (kipeč) kje si pobrala to besedo?

Dora: Katero?

Rakar: (razdraženo) O divji lepoti? (Se nagne k Dori) Just jo rabi pogostoma. (Mirneje) Ali ti je turistika ljubša od življenja v mestu? Od letovišča na deželi, daleč od planin? Ali ti je ljubša?

Dora: (drzno) Ljubša!

Rakar: Just, tebe niti ne vprašam. Dora, ti bi morala biti Justova žena. Vidva bi se ujemala. In Dorica bi morala biti Justov otrok... Že tako mi je v maločem podobna. Brinetka bo — (proti Justu) kakor ti. Bogate obrvi ima. (Pogleda Doro) Ti, Dora, nimaš tako bogatih. Just jih ima!

Just: (se sreča z Rakarjevim pogledom).

Rakar: (nadaljuje nemoteno) Da, da, to je res. (K Justu obrnjen) Kaj pa me gledaš, Just? Kot bi me hotel nabosti? — Ali že veš, da gleda tudi Dorica venomer na planine? Tja gori bi rada šla, pravi. Po kom je otrok to podedoval, Dora?

Dora: (hladno) Po naju dveh pač.

Rakar: Po naju dveh? Po meni že ne. Jaz ne ljubim planin. Da ni bilo moje telo potrebno gorskega zraka, bi mi bili ostali ti kraji (pokaže proti oknu) tuji vse čase. Mrzim planine. Pod njimi rastó velikani, jaz sem slabič! (Se upre ob mizo in nameri svoj pogled naravnost v Justa) Tebi enaki rastó pod planinami, Just!

Just: Kaj bi o tem! Malenkosti, ki nič ne tehtajo —

Rakar: Zame tehtajo.

Just: (zamahne z roko po zraku).

Rakar: (proti Dori) Otrok ljubi planine. Kdo ga je tega učil? (Vstane.)

Dora: (odločno) Jaz!

Rakar: Ti sama? Ali ni —? In črno barvo las in goste obrvi — kdo mu je dal?

Dora: (ne zna odgovoriti).

Rakar: Ali je mogoče, da podeduje vse lastnosti po neki tretji osebi, ki ni ž njo v nobeni krvni zvezi? Da podeduje zdravje mesto bolezní? — In tvoj otrok, Dora, je zdrav in je gostih obrvi in črnih las. Ali je Dorica po teh aksiomih tvoj in moj otrok? Ali pa je za časa tvoje nosečnosti vplivala nate barva las in gostoba obrvi s tako silo, da si mi rodila otroka, kakršnega ne bi mi po naravnem zakonu mogla roditi?

Dora: (podrhteva z ustnicami).

Rakar: In po kom je otrok podedoval ljubezen do gorâ?

Just: Vzgoja nagnenje znatno okrepi.

Rakar: Vzgoja, da, vzgoja... A vzgoja bo v tem slučaju menda bolj postranskega pomena. — Pa tudi sicer je otrok meni tuj. Justu je podoben in tvoje ime nosi. Dora, kdo je prelomil ta zakon? (Preži nanjo kot lev.)

Dora: Kdo? Tvoja domišljija!

Rakar: (Justu) Komu pritrdiš, Just?

Just: Gospej, to se pač razume.

Rakar: Ker je žena?

Just: Ker je —

Rakar: — po imenu moja žena in — —

Dora: (sikne kvišku) — in —

Rakar: (vzkipi) — in — — ali naj tudi sedaj zamolčim? (S strašnim izbruhom) In... tuja, ... tvoja priležnica!

Dora: (zakriči).

Just: (naglo) Besedo nazaj! Pri priči! (Mu stopi nasproti in se meri ž njegovimi pogledi) Prekliči!

Rakar: (pomirljivo, počasi) Just, saj je vendar tvoja... In mati tvojega otroka, ki ga redim in vzdržujem jaz...

Dora: (stopi med oba) Alfonz, ti blazniš! (Proseče pogleda Justa.)

Rakar: O, da bi blaznel! (Se opoteče) Da bi le blaznel! (Se prime za glavo) Saj sem hotel že tolikrat povedati, kako je z menoj. (K Justu obrnjen) Tudi davi sem ti hotel povedati, Just! Just, (se mu približa) — povej, ali je otrok tvoj? Just, lepo te prosim, odkrito priznaj! In potem se umakni s te ceste. Just, Rekar te prosi!

Just: (ošabno) Česa me prosiš? Saj ti nisem ničesar dolžan. Čemu bi se ti umikal?

Rakar: Ne umakneš se mi? (Otroško) Moj dobri Just, se ne umakneš... (K Dori) In ti, Dora, ali se ti umakneš? Ali se umakneš z Justom? Ali z menoj? (Protí Justu) No, ali ne poveš?

Dora: (stopi med njiju kot bi ju hotela ločiti) Kaj naj ti pove?

Rakar: Resnico naj mi pove... Kar se je zgodilo... Kar si mi prikrivala ti, dokler ti nisem prišel na sled...

Dora: Meni na sled!...

Rakar: (cinično) Le potolažita se! Vse vem! Ničesar več mi ne moreta prikriti! Ali ne bosta prav nič odgovorila? (Izvlече gumb iz električnega zvonca.)

Just: (strmi vanj in ne ve kaj bi počel).

Dora: (gleda negibno v Justa).

Rakar: (sede) Vidita, draga moja, tudi dovršena tura je imela svoj namen. Obračun je imela biti. Pa se mi je zdelo škoda obračunati samo z enim. (Pokaže na oba) Dva sem hotel imeti pred sabo, da bomo v treh. Trije! To je večje in popolnejše število! (Stopi k Justu.)

Rakar: Ne boj se, Just! Saj sem slabič! Ti pa si močan. Hrust si, kakor gore, ki so te rodile. (Tajnostno) Ko sva šla čez Kozjo steno, Just, vedi, se me je polotila misel, da bi te pahnil v prepad!

Dora: (zasmehljivo) Da bi ga pahnil v prepad! Ubožec! Pa nisi utegnill? Pa ti je zastala noga za njim —?

Rakar: (potreplje Justa po rami in se spet oddalji) Just, saj si mi hvaležen, da sem ti otel življenje, kaj? Ali si mi vsaj nekoliko hvaležen? (Se mu zopet bliža.)

Just: (bi ga najraje ubil z očmi) Umakni se, blaznik!

R a k a r : (nadaljuje povsem mirno) Koliko let bi me bili zaprli, če bi te bil pahnil čez Kozjo steno, kaj? Ti si jurist, in poznaš zakone, pa mi povej (z naraščajočim glasom) koliko let? (Kot bi se premislil) Pa saj ne bi mogel nihče dokazati, da sem te jaz pahnil v prepad! Sam bi nosil svojo skrivnost s seboj. In nikomur je ne bi izdal. Da ti je skliznilo, bi bil lahko dejal. Pa bi te bil vrgel jaz! (Se škodoželjno zasmеje) In voda bi te bila prinesla na svojih valovih tja doli pod gore. Just, ali bi ne bilo tako plavanje na mehkih valovih lepo? (Se brzo okrene k desnim vratom in v grozo Dore in Justa obrne ključ ter ga spravi v žep. Proti Dori) Dora, odpri okno! Klič vendar v svet, da sem zblaznel!

D o r a : (stoji kot okamenela na mestu in ne more izpregovoriti).

R a k a r : (razjarjeno, počasi) Pa sem hotel obračunati po turi. Le to je bil vzrok, da nisi zdrčal v prepad pod Kozjo steno! Ubogi fant! Kako bi te bili obžalovali ljudje. In Sojenice v gorah in divje kože na pečinah! In Dorica? Ubogi Justov otrok z Rakarjevim imenom! Brez krvnega očeta bi bil ostal... (Kakor v ekstazi) Dora, življenje, življenje!...

D o r a : (zastrne in ne razume; nato pade na kolena in povzdigne roke) Alfonz!

R a k a r : (išče z rokami okolu sebe).

D o r a : (v obupni slutnji) Alfonz!

J u s t : (je vse doumel; naglo odpre vrata v Rakarjevo sobo in izdere iz ključavnice ključ).

R a k a r : (je medtem nastavlil samokres) Glej, no, Just... branil se boš...

D o r a : Bog sveti, odnehajta vendar!...

J u s t : (se vrže na Rakarja in mu hoče izviti samokres; toda Rakar se tako spretno brani, da se mu samo umika do sobnih vrat).

R a k a r : (obrne Justa s hrbtno v sobo; na pragu v rokoborbi z njim) Vrni mi ukradeno...

D o r a : (se hoče vrniti med njiju, da bi ju razdvojila) Alfonz!

R a k a r : (se je z desnico oprostil Justovih prstov nad laktjo; pahne Doro od sebe) Proč! (Istočasno počí strel, Just se za hip nasloni na podboj in se zgrudi vznak čez prag.)

J u s t : (izdavi iz sebe z mrtvaškim glasom) Dora...

R a k a r : (drhti od razburjenja po vsem telesu).

D o r a : (zdirja kot blazna po sobi).

R a k a r : (se opoteče naproti in jo vjame ves šibak, tako, da mu pade samokres iz roke na tla; rad bi jo prižl náse; s slabotnim glasom) Odslej Dora, odslej... (Rad bi ovil njene roke okolu svojega vratu.)

D o r a : (se kot v omotici za hip nasloni nanj; roke ji mrtvo omahnejo navzdol).

R a k a r : (se sklóni z ustnicami, da bi jo poljubil).

D o r a : (odpre oči; kot v prebujenju) Kri!... S kakšno pravico si me objel? (Krikne) Just!... (Se iztrže iz objema in zbeži v sobo.)

R a k a r : (gleda za njo, izraz v obrazu se mu izpremeni).

D o r i č i n g l a s : (iz sobe) Papa, papa, papa!

R a k a r : (se zgrudi na stol in duševno strt pretresljivo zaplače).

(Na desni narašča šum.)

IVAN RÉGENT:

ÓB PODPISU MÍRÓVNE POGÓDBE Z NEMČÍJO

V soboto, 28. junija so podpisali v Versaillesu zastopniki mnogih prizadetih držav mirovno pogodbo med nemško republiko in entento. V dobro informiranih krogih se trdi, da je tako končana formalno in dejansko največja in najbolj krvava vojna, kar jih pozna zgodovina. Vojna je trajala pet let. Uničila je več milijonov mladih in zdravih človeških existenc; ustvarila je nepregledno armado pohabljenecv, vdov in sirot in je izpremenila v puščave in razvaline cvetoča polja in bogata mesta. Taka bi bila,

v kratkih besedah, krvava bilanca največje vojne, bilanca petih let bratomornega klanja, duševnega in telesnega trpljenja, skrbi in hrepenenja. In narodi bi smeli upravičeno vriskati in praznovati dan 28. junija, ako bi bilo res, da je zlo za nami, da so ustvarjeni pogoji pravičnega in trajnega miru in, da so vojaški bataljoni zamenjali puško in okope s plodonosnim delom na polju in v obrti. Ali ta dan veselja ni še med nami; praznik miru in resničnega življenja je še vedno oddaljen ideal, ki si ga mora človeštvo šele izvojevati.

Dobro informirani krogi so to pot slabo informirani. Mir, ki so ga podpisali v Versaillesu, ni nikakršen mir in vojna ni še končana. Milijonske armade niso še zapustile okopov in vojašnic; na mejah države sovjetov se pretaka še vedno dragocena kri sinov evropskih narodov. Iz greha se zamore poroditi samo greh; v pesku ne raste žito in na gnili podlagi ni mogoče zgraditi ponosne stavbe. Vojno so porodile nujne potrebe in zahteve kapitalističnega in merkantilističnega sistema, v katerem se nahajamo, ter imperijalistično stremljenje pošameznih industrijsko razvitih in bogatih držav. Mir, ki sledi iz tako porojene vojne, ne more biti drugačen kot kapitalističen in imperijalističen t. j. mora doprinesiti in zagotoviti zmago enemu izmed prizadetih imperijalizmov. To smo trdili od vsega početka vojne, in tako se je zgodilo.

Narodi niso verjeli našim trditvam. Zato so danes razočarani, ker so prisiljeni priznati, da jim ni prinesel mir, česar so pričakovali in ono za kar so žrtvovali svojo dragoceno kri, svoje najboljše sinove. Vera v božje poslanstvo vojne in vera, da je mogoče rešiti narodno vprašanje in zgraditi stavbo pravice, enakopravnosti in samoodločbe le potom sovraštva in bratomornega klanja, je porodila razočaranje, ki vpije danes po maščevanju. Razočarani narodi se že dvigajo proti tistim, ki so jih mamili vso dolgo dobo petih let z očarujočim bleskom novih mirovniških teorij zato, da so sestavili končno mirovno pogodbo kakršnih pozna zgodovina na stotine.

Od vseh spornih vprašanj, ki naj bi jih vojna rešila, ni rešeno niti eno samo. Pač smo dobili lepo število narodno enotnih in narodno mešanih novih držav in državic; narodno vprašanje pa ostane nerešeno slej ko prej. Čedne skupine pošameznih narodov ostanejo izven meja svojih narodnih držav in bodo priklopljene drugonarodnim državam. Ves čas vojne se je govorilo o pravici do samoodločbe. Kadar je napočil trenotek, da se da to pravico narodom, je naložila pariška mirovna konferenca četvorici zastopnikov velikih držav (Wilson, Clemenceau, Lord George in Orlando) naj le sami odločijo, kako in kaj se naj zgodi s pošameznimi narodi. In spoznalo se je prav kmalu, kako so usužnili v Parizu usodo narodov umazanem interesom kapitalizma in imperijalizma pošameznih velikih držav. Na mirovni konferenci v

Parizu so pozabili, da obstoje na svetu živi narodi, katerih usoda se ne da vkleniti v verige kapitalističnih špekulacij. Kaj in čemu bi se ozirali na žive narode, na njihove želje in stremjenja? Ententine velesile so zmagale in zmaga zahteva svoje pravice. Vojna in zmaga po njej imata svoje zakone, ki jih ne sme kršiti nihče. Ako bi imele današnje države resničen namen rešiti po pravici vse sporne točke med pošameznimi narodi, ako bi hotele dati narodom pravico do samoodločbe in ustvariti pogoje mirnih odnošajev med narodi, se ne bi spuščale v vojne pustolovščine. Tega pa današnje države ne morejo storiti, ker so interesi na kojih podlagi stoje države, često v diametralnem nasprotju z interesi narodov.

Tekom vojne se je govorilo tudi o Zvezi narodov, ki naj bi preprečila vsakršno nadaljno vojno in branila pravice pošameznih narodov. Zveza, ki bi hotela braniti pravice narodov, bi morala najprej dati pošameznim narodom pravice, ki jim gredo. V drugem slučaju se bo zgodilo, da bo branila Zveza narodov privilegije, ki si jih bodo zagotovile pošamezne države vsled svoje zmage in mirovne pogodbe. V vojni so nam govorili o razoroženju in o odpravi militarizma in marinizma. Na mirovni konferenci se je govorilo samo o odpravi nemškega militarizma. In tam na mirovni konferenci se diplomacija smeje uprav srčno dejstvu, da so narodi verjeli obljubam in idealom, ki so bili proglašeni tekom vojne. Angleški marinizem si je ohranil vso svojo prejšnjo moč in vse svoje privilegije; francoski in japonski militarizem sta močnejša nego pred vojno. O pravičnem miru, o samoodločbi in o Zvezi narodov so govorili med vojno in govorili so tudi o odpravi tajne diplomacije. Na mirovni konferenci so sklepali o miru in o usodi narodov za dobro zaprtimi in strogo zastraženimi durmi, da ne bi narodi vedeli, kaj se sklepa in naklepa. Vse velike države so si zagotovile dobre strateškične meje. Čemu strateškične meje, ako bo branila Zveza narodov pravice vseh in preprečila vsakršno nadaljno vojno. Človek bi se vendarle predrznil misliti, da nimajo gospodje na mirovni konferenci preveč čistih vestí. In kljub Zvezi narodov je sklenila Francija pošamezne pogodbe z Anglijo in Ameriko za slučaj, da bi začela Nemčija hrepeneti po svobodi izven kletke, v katero jo je spravil njen poraz

in zmaga entente kljub vsem 14 točkam mojstra Wilsona. In kakor da vse skupaj ni še dosti, oborožuje ententa sinove svojih narodov in jih pošilja v boj proti ruskemu ljudstvu, ki je storilo samo to zlo, da se je ravnalo strogo po načelu samoodločbe in da se je osvobodilo pijavk in vseh onih reakcijskih elementov, ki mu niso dopustili, da bi se dvignilo v solnčne višine resnične svobode in resničnega življenja.

Vendar je vse logično in v jasnem razmerju z moralo, v okvirju katere se vrši vse dejanje in nehanje družbe, v kateri se nahajamo. Vojna ni bila napovedana zato, da odstrani socialno zlo, ki gloda družbo kakor glodajo miši tramove zastarele stavbe. Kapitalizem, ki je vojno povzročil, ne more gledati mirno, da bi se porodile iz njegove vojne njemu škodljive posledice. Od tod sledi tudi ves napor kapitalističnih držav proti nastajanju nekapitalističnih, socialističnih držav. Ali vojna je spravila na svetlo, kakor vihar iz globočin morja, nebroj novih vprašanj, ki jih pariška konferenca ne razume in jih ne more rešiti, in je ustvarila v narodih novo dušo, ki je današnji družbi tuja. Zastopniki ententinih držav imajo nalogo, da rešijo na mirovni konferenci probleme svoje zmage. Dočim ostane narodom samim težka naloga, da rešijo probleme, ki so se porodili iz zla in trpljenja, iz skrbi in hrepenjenja v teku strašne vojne, ki je šla to pot preko svojih naravnih smotrov.

Proletarijat, oni proletarijat, ki se v svoji zavednosti ne more ujemati v presojevanju vzrokov in posledic vojne z onimi krogi, ki so vojno povzročili ako je tudi niso želeli, se ne more spuščati v podrobno kritiko mirovnih pogojev pariške konference. Odklonil je odgovornost vojne in je odklonil vojno v

njenem polnem obsegu. Nikdar ni hotel biti identificiran z elementi, ki so vojno podpirali in opravičevali. Danes odklanja en block tudi vse delo pariške mirovne konference. Proletarijat ne more pripoznati in ne bo nikdar pripoznal pravomočnosti in legalnosti sklepa pom pariške konference. Žrtve, ki jih je preneslo ljudstvo vsled obljub posameznih državnikov, utegnejo biti upravičene le, ako se obljube izpolnijo. Za nas, za socialiste, za naš proletarijat velja zahteva po resnični samoodločbi narodov, zahteva po miru, ki bo onemogočal vsakršno nadaljno vojno, zahteva po odpravi tajne diplomacije in militarizma in ob enem zahteva, da se odpravi sistem izkoriščanja posameznih oseb in posameznih narodov in plemen po posameznikih, po posameznih narodih in plemenih.

Ali, le dobra in dobro obdelana zemlja zamore biti dobra valilka sadov. Lepe in ponosne stavbe miru in pravice je treba graditi le na trdni podlagi. Iz nečiste mlake ne bomo pili zdrave studenčnice. Današnji družabni red nam da, kar premore in zmore. Pač pa so nekateri verovali v možnost, da jim prinese vojna izpolnitev njihovih idej alov. Ni se zgodilo, ker se ni moglo zgoditi. Ali, radi tega ni treba obupati. Tudi razočaranja hranijo v sebi vrednost bogatih naukov. Še bolezen je večasih kakor zdravilo, ki človeka prerodi in zbudi v njem vero v bodočnost in v življenje. In mi vsi smo preboleli hudo bolezen. Pazimo, da se ne vrnemo zopet vanjo. Naše mesto je na strani proletarijata, ker edino on nas zamore povesti v ono solnčno bodočnost, ki hrani v sebi življenje, pravico in svobodo tudi za nas. Tudi nemško ljudstvo bo moralo izpremeniti svoje nazore, ako bo hotelo preboleti krizo in pokoro, ki mu je naložena.

FERDŌ KLEINMAYR:

PRIRODA V BOGOSLUŽJU IN BAJESLOVJU PRVOTNEGA ČLOVEKA

RAZVOJNO teorijo priznavamo danes danes vsepovsodi, kjer hočemo razlagati kakšen prirodni pojav, ki se nam danes prikazuje kot nekaj dovršenega. S tako metodo nam je omogočeno, da prodremo do bistva pojava, da izluščimo njegovo jedro,

da si ga ogledamo vsestransko, kako je prvotno vzniknil, kaj mu je bilo pozneje dodano, kako se je razvil od priprostosti do najvišje kompliciranosti ali pa obratno.

Tako pripoznavamo, da se je človeško pleme telesno postopno razvijalo iz nižje

oblike do današnje višje. Moramo pripoznati, ker nas do tega silijo številne izkopanine, okameneli kostni ostanki človeka iz pradavnine, kakor n. pr. oni, ki jih je v letih 1901.—02. našel prof. Gorjanović pri Krapini na Hrvaškem, in mnogi drugi, o katerih je bilo v učenjaškem svetu često mnogo prerekanja. Ali te neme priče iz davnih dni govore tako jasno in določno, da ne moremo več popolnoma zanikati postopnega telesnega razvoja človeškega plemena. Roko v roki s telesnim razvojem pa je moral iti duševni razvoj. To je povsem naravno. Ko hitro se je namreč iz raznih vzrokov začela širiti črepinja, ki oklepa človeške možgani, oziroma ko hitro so postale te možgani obsežnejše in težje, moralo se je tudi čuvstvovanje in mišljenje posestnika teh možgan spreminjati, spopolnjevati. In tako pripoznamo danes razvojno načelo tudi, ko analiziramo, ko preiskujemo človeško čuvstvovanje, ter duševni napredek človeštva.

Veliko ulogo v duševnem razvoju človeštva je brezdvomno igralo versko čuvstvo in iz njega izhajajoče oblike verstva. Danes stojimo pred dejstvom najbolj abstraktnega enobožtva (monoteizma), da celo pred brezbožtvom (ateizmom). Vendar ni vsepovsod po naši zemlji tako, in nekoč v daljni, sivi pradobi tudi v naših civiliziranih pokrajinah med našimi kulturnimi plemeni ni bilo tako. O tem nas narodoznanstvo (etnografija) in zgodovina prav zadostno poučujeta. To smo že vsi čuli, da so naši pradedje »malikovali«, in da žive še dandanes stomilijonska plemena, ki »malikujejo«, oziroma, ki jih mi nazivljamo »pogane«.

Kaj pa je to — »malikovanje«, kakšno mu je bistvo? Nekaj prav starega, nekaj prvotnega mora to biti, saj ga srečamo v najstarejših časih, o katerih nam zgodovina ali pa starinslovsje govorita. Kako je vzraslo to »malikovanje« med človeškim rodом, v kakšni misli je imelo svoj izvor, kako se je ta prvotna, okorna oblika verstva potem razvijala, čistila, stremela višje in višje in pripravljala tla za vedno lepše, vedno idealnejše verske ideje? To hočem pojasniti na podlagi najmodernejših znanstvenih nazorov o tem predmetu.

Prvotni človek je zajemal svoje verske nazore iz prirodnih prikazni, in tudi predmete svojega bogočastja (kulta) ter z njim zvezanega bajeslovja (mita), to je svoje bogove je

vzel iz prirode. Ni jih samovoljno izbiral, ni jih iskal, temveč sprejel jih je, kakor so se njegovemu razglablajočemu duhu slučajno ponujala. In ti bogovi niso imeli prvotno prav nič človeškega na sebi, niso mu bili podobni ne vnanje ne notranje. Prabogovi prvotnih plemen so bile živali. To nam tako čudno zveni, da se nam tako bogočastje ob prvem hipu kar omrazi, in le če se poglobimo v bistvo tega čudnega pojava, izgubi živalski kult ono odurnost, ki jo nosi za kulturnega človeka. Le ko spoznamo ono veliko ljubezen, ki jo je gojil prvotni človek do prirode, iz katere je izšel, ki mu je bila vedno mati, včasih mačcha, in ki jo je v njenih predmetih, prikaznih in pojavih častil po božje, le tedaj bomo spoznali, da je živalski kult prav naravnim potom vzrasel, da je bržkone edino možna izhodna točka prvotnega verstva, in da nima v svoji ideji prav nič odurnega na sebi, kakor tudi se je ta kult pozneje ponekod razvil v prave izrodke.

Ali niso bile samo živali, ki jih je prvotni človek oboževal, daši se zdi ta kult najstarejši. Priroda je ponujala človeku pač več. In tako se je vzporedno z živalskim kultom razvijalo oboževanje še drugih prirodnih predmetov, tako da je prvotni človek pričel častiti po božje marsikatero rastlino, kamene, ogenj in vodo. Vsi ti različni kulturi pa niso nastopali posamezno, temveč tesno spoznani med seboj. Seveda se izraža v tem plezmenu bolj ena vrsta bogočastja, v onem plezmenu pa bolj druga. Ali istočasno nastopajo vse.

Gotovo je zanimivo vedeti, kakšno zvezo je našel prvotni človek potom bogočastja in bajeslovja med seboj in prirodo ter njenimi pojavi.

* * *

I.

I. Žival v bogočastju in bajeslovju.

Ako hočemo živalski kult pravilno in pravično oceniti, ne smemo se postaviti na znanstveno stališče sedanje zoologije. Prvotni človek je opazoval prirodo s povsem drugačnimi očmi nego danes mi. Zato je tudi njegovo znanje o živalstvu povsem drugačno negoli naše, ki dvoumnosti ne dopušča in povsod le išče golo resnico. Zoologija (če smemo to besedo v tem slučaju rabiti) prvotnega človeka nosi vse znake bujnih, fanta-

stičnih pravljič. Prvotni človek ne vidi v živali samo svojega tovariša in brata, temveč vidi v nji tudi pradeda človeškega rodu, stvarnika zemlje, sveta. Ta pravljiški živalski svet pa ni še izumrl; zasledujemo ga še dandanes ne samo med nekulturnimi plemeni, temveč celo med narodi z visoko kulturo, med Indijci, Kitajci in Japonci, in tudi drugod je često kaj lahko dokazati njegove sledove. Z napredujočo vedo so se pač raztrgale megle tega pravljiškega sveta, mesto bajk so zavzele pozitivne resnice, in naše predstave o živalski naravi so se temeljito spremenile. Zato se nam vidi sedaj živalski kult nesmiseln in brezumen, ali prvotnemu človeku se je moral videti popolnoma smiseln in razumen. Pojavil se je s tako naravno silo, da bi skoro dejali: »prirojen mu je.« Živalski kult je starodavna oblika svetovnega naziranja in moral je vznikniti v človeku z neko samoumevnostjo, proti kateri ni bilo ugovora.

V čem pa obstoja bistvo svetovnega naziranja prirodnega, oziroma prvotnega človeka?

Prvotni človek je oduševil vso prirodu, tedaj tudi »mrtvo« prirodu. Tega ni storil, ker je morda zasledil v sebi individualno dušo. O taki individualni duši, ki bi bila lastna posameznemu človeku, prvotna plemena ne

vedo ničesar. Zato tudi prvotni človek ni podal posebne duše vsaki rastlini, vsakemu kamenu itd. Pač pa prvotni človek pripoznava neko splošno duševno snov, neki življenjski fluid, ki oživlja vso prirodu s človekom vred, ki lahko šine v žival, ali rastlino, ali kamen, ki biva v ognju ali vodi.

S tem pa še ni podana razlaga za živalski kult ter kult drugih prirodnih predmetov in pojavov. Napačno bi bilo tudi sklepati, da je človek pričel oboževati prirodu, toraj tudi živali, iz močnega čuvstva odvisnosti od prirode, ali iz strahu pred njenimi pojavi, ali iz groze pred smrtjo. Vsega tega še sedaj živeča prirodna plemena ne poznajo v oni meri kakor se je nekoč mislilo. Prvotni človek toraj ni oboževal živali, ker so ga v moči prekašale, ker so bile silnejše od njega. Saj je prvotni človek oboževal tudi prav nedolžna živalska bitja, in njegovo bajeslovje nam pripoveduje, da je tudi grozotnim živalskim bogovom usojeno, da slednjič poginejo.

S tako razlago bi toraj ne prišli daleč in seči moramo globje, oziroma se moramo oprijeti starejšega nazora v tej zadevi, in ta nazor pravi: živalski kult — to je čarovništvo. Takoj bomo videli, da smo s to razlago na pravi poti.

(Dalje prihodnjič.)

PREGLED

Šolski.

Problemi Julijske Benečije. Pod tem naslovom je prišla 24. številka tednika »L'Unità«, (problemi della vita italiana), ki izhaja v Rimu in Florenci, poročilo prof. Alda Oberdorferja, tajnika italijanskega Višjega kulturnega sveta v Trstu na zborovanju v Florenci. Poročilo se deli v kratek uvod in štiri dele: politični problemi, šolski problemi, upravni problemi in gospodarski problemi ter tozadavne resolucije. Omejiti se hočemo le na »šolske probleme« in pri teh tudi le na one odstavke, ki se pečajo s slovenskimi šolami in z učenjem slovanskih jezikov v naših krajih:

Šolski problem je predvsem političen problem, kakor povsod, tudi za nove dežele Italije: da v teh krajih je morda še bolj kakor v katerisibodi drugem kraju, posebno v mešanih okrajih in v onih, kjer govorijo drug jezik nego je državni.

Za izključno slovenske okraje ne more biti dvoma o tipu šol, ki naj se ustanovijo ali ohranijo: V teh šolah bodo poučevali v slovenskem, oziroma hrvaškem jeziku, in sicer po možnosti domači učitelji, ki so dovršili učiteljske v materinem jeziku in so se potem naučili italijanščine v posebnih šolah, morda v Florenci. Na teh šolah bi se poleg splošne učne snovi, ki je skupna za vse ljudske in srednje šole, učili tudi toliko italijanske zgodovine, da bodo

mladenci predno stopijo v življenje nove države, na katero so jih priklenili politični vzroki, spoznali, kakšen pomen je imela in ima Italija v življenju narodov in v napredku civilizacije. Ti zgodovinski podatki pa morajo biti natančni, objektivni, brez nacionalističnega besedičenja, ki bi ustvarilo v srcih učencev drug nacionalizem, morda ravno tako retoričnega, toda gotovo nevarnejšega. Učencem bo treba tudi predavati o zgodovini in vrlinah naroda, kateremu pripadajo po jeziku in tradiciji, od katerega pa jih je odtrgala politična nujnost. »Jezik Italije« se bo učil povsod, na vseh šolah, in bo obvezen predmet; kajti nesmiselno bi bilo, da ne bi italijanska vlada zahtevala učenja državnega jezika od vseh državljanov.

Težje je vprašanje za mešane okraje. Italijanščine se bodo morali naučiti vsi, preostaja torej še vprašanje: Ali naj se učijo tudi Italijani drugi deželni jezik? Odgovor mora biti pozitiven: že radi tega, da ne bodo Italijani teh dežel absolutno manj sposobni kakor Slovani. Slovani bi obvladali dobro svoj jezik in italijanski ter bi popolnoma upravičeno zmagali povsod — kakor se je to že zgodilo pod avstrijskim režimom — pri natečajih za javne službe (kjer se bo morala zahtevati dvojezičnost).

Za vprašanje, kakšna šola naj se otvori v takih krajih, bi bil odločilen in zadosten sledeči moment: Kjer bi bilo število šolskih otrok ene narodnosti zadostno — n. pr.

40 učencev —, tam bi se morala ustanoviti šola za učence tega jezika. Te šole bi morale biti, vsaj začetkoma, državne, polagoma pa bi lahko presle v deželno upravo, toda pod stalnim in stroгим državnim nadzorstvom. Kjer pa bi bile manjšine, slovanske ali italijanske premajhne, da bi upravičile ustanovitev šole, bi imela država dovoliti ustanavljanje zasebnih šol, s primerno opreznostjo seveda, da ne bi ustvarila nevarne situacije v narodnostnem oziru.

V mestih se morajo ohraniti, oziroma ustanoviti, tam kjer je potreba, poleg italijanskih šol tudi javne šole za drugorodne manjšine: V Trstu, kjer so bile samo zasebne slovanske šole, v Gorici, v Pazinu; v Pulju.

Te šole, kjer bi poučevali Slovani — italijanski državljani, ki so se vzgójili v materinščini in so izpopolnili znanje italijanščine na posebnem zavodu, gotovo ne bi bile ognjišče slovanskega nacijonalizma; nasprotno, spoštovanje ki bi se tako izkazalo jeziku in narodni kulturi manjšine, bi izvabilo v manjšini zasluženno spoštovanje za liberalno novo vlado. Učili bi se jezika, zgodovine in umetnosti Italije ter bi jo tako vzljubili.

Za slovanske učitelje bi se moralo ustanoviti učiteljišče (scuola normale) v njihovem jeziku. Za poučevanje bi morali pozvati slovanske profesorje, ki bi z znanjem svojih predmetov združili iskreno spoštovanje napram Italiji, tako da se ne bi bilo treba bati učinka njihovega delovanja med učenci; njih delovanje naj bo in mora biti nacijonalno, ne pa nacijonalistično.

Na enem izmed italijanskih vseučilišč — ono v Padovi bi bilo morda najpripravnejše — bi se morala ustanoviti slovanska fakulteta, kjer bi bodočim srednješolskim učiteljem predavali v materinščini vse predmete — rojaki. Ti profesorji bi morali biti enakovredni rednim italijanskim profesorjem, in zasigurati bi se jim moralo tako gmotno stanje, da bi slovanski učenjaki radi zapustili svojo domovino in postali učitelji svojih rojakov — italijanskih podanikov.

V Trstu naj se ustanovi Trgovska visoka šola, ki naj bi postala velika »Mednarodna trgovska šola«. V to naj bi pohajali — poleg Nemcev in Čehov — tudi Jugoslovani. Ti bi smeli na drugi strani nadaljevati svoje študije v Jugoslaviji. Italijanska vlada bi morala pripoznati njih študije in zato bi lahko zahtevala reciprociteto za one Italijane v Dalmaciji, ki bi prišli pod Jugoslavijo.

Glede učnih knjig je mnenja: V jezikovno enotnih krajih naj se stare in slabe knjige nadomestijo z novimi. Toda požurijo naj se v neitalijanskih krajih, da se ne bodo porajali nedostatki, kakor na Južnem Tirolskem, kjer so še januarja meseca uporabljali knjige s sliko Karla I., ki ga ni več pripoznala niti nemška tirolska republika. Za sodelovanje pri sestavi teh knjig naj se pozovejo slovanski pisatelji ali drugi, ki poznajo slovanske jezike kakor materinščino, tako da ne bodo knjige služile »penetraciji«, temveč da bodo ustvarile nov duh in orientacijo v ljudstvu, ki je dosedaj gravitiralo na Dunaj in ki bo odslej gravitiralo v Rim. Oblika pa ne sme biti taka, da izvabi nezaupnost in smeh domačih bralcev, ki bi spoznali pod slovansko odejo italijanski stil pisatelja ali prevajalca. Kot svarilo spominja na one nestvore, ki jih je vsiljevala Avstrija Italijanom ob Adriji in na Tirolskem, in na smešno nemščino D'Annunzijeve listkov, ki so jih vrgli

italijanski letalci na bivšo avstrijsko prestolnico.) V miru in v šoli, ne zadostuje biti samo armadni častnik, za izvrševanje vsega, tudi ne za prevajanje D'Annunzijeve proze v drugih jezikih,

Težje je vprašanje šolskih knjig za kraje z jezikovno mešanim prebivalstvom. On sam je proti dvojezičnim knjigam, ki so se že predlagale, in kjer bi bila ena stran slovanska, druga pa italijanska, vsebina na obeh pa ista. Učenec se more resno učiti le po en jezik naenkrat. Zato naj se uči vsak iz knjige, spisane v njegovem jeziku.

Država bi morala podpirati tudi vsako delovanje na vzgojnem polju — izključena bi bila le učiteljišča in ljudske šole v mešanih krajih, ki morajo začasno biti državne — kakor vsa kulturna društva in organizacije, ktere si bodi narodnosti. Vlada naj bi jih popirala in istočasno nadzorovala, da bi pri vzgojnem delu bili izključeni narodnostni boji in nestrpnosti.

Zato bi se morali, v kolikor bi to dopuščalo razpoložljivo esobje, izključiti od učiteljevanja v mešanih krajih vsi oni, ki ne obvladajo popolnoma obeh jezikov.

Vlada bi morala podpirati vse predšolske in nadaljevalne ustanove (otroške vrte in slično) in jih sistematično širiti po vseh središčih zato, da bi ojačila italijansko kulturo v mešanih krajih in bi izpopolnila znanje državnega jezika pri drugorodnih učencih.

Zborovanje je končno obžalovalo, da vlada ni dala nobenih zagotovil slovanskim manjšinam in se je izreklo za enaka zagotovila za italijanske manjšine v jugoslovanski državi.

Enotna delavska šola na Ruskem. V naslednjem objavljamo kratek izvleček zakona, ki urejuje šolstvo na Ruskem. Vse šole ruske socialistične federativne sovjetske republike, ki so pod upravo narodnega komisarijata za prosveto (od 1. oktobra pr. l. so vse šole pod to upravo), izvzemši višje učne zavode, dobe naslov »Enotna delavska šola«. Delitev šol v ljudske, meščanske (višje ljudske), trgovske in vse ostale vrste nižjih in srednjih šol se odpravi. Enotna šola se deli v dve stopnji. Prva je določena za otroke od 8. do 13. leta (petletni tečaj), druga pa za otroke od 13. do 17. leta (štiriletni tečaj). Enotni šoli se doda otroški vrtec za otroke od 6. do 8. leta. Pri pristitvi v enega izmed omenjenih oddelkov smejo organi šolske samouprave upoštevati maksimalno diferenco enega leta, in še to le z odobrenjem gubernijskega oddelka za narodno izobrazbo.

Pouk v šoli prve in druge stopnje je **brezplačen**.

Obiskovanje šole prve in druge stopnje je **obvezno** za vse otroke v šolskih letih. Zato je bilo tudi takoj odrejeno popisovanje vseh otrok, in se je sestavil proračun za šolstvo, pri čemur so upoštevali tudi izdatke za prehrano otrok in za preskrbovanje istih z obuvalom, obleko in šolskimi potrebščinami.

Poučevanje je skupno za dečke in za deklice.

Predavanja o kakem veronauku ali izvrševanju obredov kakega kulta v šoli so prepovedana.

Delitev šolskih delavcev (t. j. nastavljenec, zdravnikov, vzgojiteljev fizičnega dela) v kategorije je nedopustno.

Učencev vsakega poedinega šolskega delavca ne sme nikdar biti več nego 25.

Za nepismeno mladino, ki po svojih letih ne more biti sprejeta v šole splošnega tipa, se morajo organizirati po-

*) G. Oberdorfer gotovo ne pozna »Goriškega Slovenca«, »Glasa Istre« in one spominke knjižice, ki se je v velikem številu razdelila med slovanskimi učenci, kjer se slavijo dnevi vojne in ki govori o »nezmagoviti« (mesto o »nepremagani« ali nepremagljivi) italijanski armadi.

sebnih oddelki pri enotnih šolah ali pa posebni samostojni oddelki.

Socijalni.

Reforma bolniškega zavarovanja v Češkoslovaški republiki. Narodna skupščina v Pragi je sprejela osnutek zakona o reformi bolniškega zavarovanja v Češkoslovaški republiki. Glavni cilj tega zakona je **izenačenje bolniških blagajen in opustitev, oziroma razpustitev vseh obratnih in podobnih malih bolniških blagajen.** Okrajnim bolniškim blagajnam daje zakon prvenstvo. Polagoma se razpustijo vse obratne, združne in slične bolniške blagajne ter se člani teh dodelijo okrajnim bolniškim blagajnam. Po izvedbi vseh določil bi okrajne bolniške blagajne postale enotne blagajne v vsej državi in bi tvorile tako temelj celotnega zavarovanja (starostnega itd.). Vse osebe, ki so po zakonu šele prvič podvržene zavarovanju, smejo postati člani le okrajnih bolniških blagajen. Isto velja za člane razpuščenih bolniških blagajen.

Dopuščene so razen okrajnih bolniških blagajen:

a) obratne bolniške blagajne, katerih ustanovitev je bila odrejena od strani vlade vsled izredne nevarnosti za zdravje v dotičnem obratu;

b) obratne bolniške blagajne železnic in brodarstva;

c) obratne bolniške blagajne državnih podjetij.

Združne bolniške blagajne, ki so 31. decembra 1918. imele manj nego 400 članov, se takoj razpuste; ravnotako vse pomožne bolniške blagajne, ki so 31. decembra imele manj nego 1000 članov. Bratovske skladnice (rudarjev) ostanejo, morajo se pa po vsem izenačiti z okrajnimi bolniškimi blagajnam glede višine podpor, bolniščinine itd.

Ravno tako ostanejo pomožne bolniške blagajne za privatne uradnike, če imajo več nego 400 članov.

Od 1. julija t. l. so **podvržene bolniškemu zavarovanju vse osebe**, katere delajo na podlagi delavnega, službenega ali učnega razmerja. V bodoče bodo torej podvrženi bolniškemu zavarovanju tudi vsi **poljedelski in gozdni delavci**, kakor tudi **delavci domače industrije ter hišni posli.** Zavarovanju niso podvrženi: ženske, ki so zaposlene v podjetju svojega moža, osebe s »stalnim zaslužkom«, n. pr. uslužbenci države, dežele, okrožij, občin ali javnih fondov, če dobivajo v slučaju bolezni plačo nepretrgoma najmanj 39 tednov (maksimalni rok za nepretrgano bolniščinino od strani bolniških blagajen). Oprostitev bolniškega zavarovanja je v bodoče nemogoča; dosedanje oprostitve se razveljavijo.

Organi bolniških blagajen so: Zbor delegatov, načelnništvo in nadzornništvo. Razmerje delojemalcev in delodajalcev ostane neizpremenjeno: dve tretjini delojemalcev in ena tretjina delodajalcev. Volilna pravica v bolniško blagajno se pridobi z izpolnjenim 20. letom. Volitev se vrši na dela prosti dan. V kratkem prinesemo po možnosti načrt za bolniško zavarovanje v Jugoslaviji.

Gledišči.

Zahvala. — Odbor društva »Ljudski oder« v Trstu se tem potom najiskrenejše zahvaljuje članom tržaškega gledališča za blagohotno in požrtvovalno sodelovanje pri v vsakem oziru najkrasnejše vspeli predstavi Sudermannove drame »Čast«.

Zahvala gre v prvi vrsti gospem Gradišarjevi, Kavčičevi, Mezgečevi, Orlovi, Silovi ter gg. Baretu, Bratužu, Gaberščiku, Gorjupu, Kralju, Požarju, Sili, Škerlju, Terčiču.

»Ljudski oder« je priredil dne 29. junija t. l. pri Sv. Ivanu v Narodnem domu dramatično predstavo z igralci

tržaškega slovenskega gledališča. Uprizorila se je Sudermannova igra v štirih dejanjih »Čast«. Ta igra je bila zelo prikladna za prireditev »Ljudskega odra«. V njej se jasno zrcali socijalna razlika dveh družin: na eni strani bogata družina tvorničarja in komercialnega svetnika Mühlingka, na drugi pa revna delavska družina iz zadnjega kota fabrikantovega dvorišča, družina Heineckejeva, vsaka s svojimi pojmi o svetu in življenju! Dejanje je jasno ter malo zapleteno. Vse se odigruje resnično in prav nič pretirano. Fabrikantov sin se zaljubi v Heineckejevo hčer Almo, da jo da učiti seveda klavir, na kar so njeni starši zelo ponosni, ker ne vidijo prav nikake nevarnosti v tem, da se tudi sama shajata.

Prišel je Heineckejev sin Robert iz tujine, poln življenjskih izkušenj. Zvedel je za vse in hotel še rešiti svojo sestro. Toda bilo je že prekasno. Posledice so se poznale. Gospoda seveda ni prišla radi take malenkosti v zadrego, saj ima mnogo denarja. Stari tvorničar plača staremu Heinecku 40.000, ki skoraj znori velikega veselja nad tem ogromnim zneskom, in ga odslovi iz službe. Ni poznal čče nesreče svoje hčere, njegovo uboštvo ga je preveč trlo, da bi spoznal v tem denarju Judževe groše. In staremu tvorničarju se je stvar zdela čisto naravna, ob sebi umljiva. To je bil njegov pojem o časti! Heineckejev sin Robert predstavlja ideal Sudermannovega pojma o časti. Robert pove svoje mnenje o časti staremu in mlademu tvorničarju v obraz, vrne denar za očeta in se poslavlja. Toda tvorničarjeva hči je Robertovih nazorov in hoče z njim. In četudi je bil Robert tisti, ki jim zaluča v obraz take bridke besede o poštenju in časti, vendar bi se stari tvorničar ne branil mu dati svoje hčere v zakon, ako bi se prej Robert mogel legitimirati z zlatim, bogatim možnjčkom! To so nazori gnilega meščanstva brez morale, usmiljenja in časti.

Splošen vtis igre je bil kar najboljši. Mislim, da lahko rečemo, da je bila ta uprizoritev ena najlepših v Trstu. Tudi vsi igralci so bili na mestu in so se res potrudili, da so kar najboljšo vse podali. Poleg znanih moči »Dramatičnega društva« smo opazili lep napredek pri gosp. Gaberščiku in Terčiču, oba elegantna igralca; poslednji ima najlepší organ za oder. Zdi se pa potrebno še nekaj takoj tukaj povedati o ge. Silovi! Dobil sem vtis, da je ga. Silova najbolj naravna igralka tega ansambla. Pri celi igri nisem mogel opaziti na njej niti ene najmanjše napake ali pretiranosti. Igrala je tako, kakor bi sama vse doživela v svoji hiši z vso naivnostjo stare Heineckove žene. Njena igra je bila resna skozi in skozi ter perfektna v vsakem oziru. — Dvorana je bila nabito polna. Ra.

Tržaška hranilnica in posojilnica

registrovana zadruga z omejenim poroštvom

Trst, Piazza Caserma št. 2, I. nadstr.

(v lastni hiši) vhod po glavnih stopnicah.

POSOJILA DAJE na vknjižbo, na meniec ter na zastave in amortizacijo za daljšo dobo po dogovoru
ESKOMPTUJE TRGOVSKE MENICE.

HRANILNE VLOGE sprejema od vsakega, 3%
če tudi ni ud, in jih obrestuje po

Večje stalne vloge na tekoči račun po dogovoru.

Rentni davek plačuje zavod sam. Vloga se lahko po eno, krono-
lma varnostno celico (safe deposits).

Uradne ure: od 9 do 13. Telefon 952

Izplačuje vsak delavnik ob uradnih urah.

ČEVLJARNICA JOSIP KOLENC TRST

VIA COMMERCIALE ŠT. 14, I.
izvršuje vse v njeno spadajočo
stroko najsolidneje in najheneje.

Gostilna v Delavskem domu ulica Madonnina 15

Izborna domača kuhinja. Izbrana domača in ptuja
vina. Cena brez konkurence. Točna postrežba.

Posebnost: česke močnate
jedi in slaščice.

Za obilen obisk se priporoča



Viktorija Ploder
gostilničarka

TRST □ Guglielmo Weiss □ PROSEK
Valdirivo 23 □□□□□□□□□□ Telefon 29-78
priporoča svojo

KOLOZALNO ZALOGO

italijanskih belih in črnih vin, ter
pristnih dalmatinskih in domačih prve
vrste. Odjemalcem na deželi pripo-
roča poleg rečenih vin tudi najfinejši
pelinkovec in žganje po konkurenčnih
cenah v obširnem

skladišču na Božjempolju pri Proseku

Tvrška Race & drug

TELEFON 24-95 TRST TELEFON 24-95

Trg Venezia ex Giuseppina, Riva Grumula 2

priporoča svojim odjemalcem v mestu in na deželi
svojo zalogo prvovrstnih istrskih, italijanskih in dal-
matinskih črnih in belih vin po najnižjih cenah.

Ima na deželi svoji podružnici pri **Marku**
Znidaršiču v Sežani in pri **g. Martinu**
Čebokin na Kozini

Ljubljanska kreditna banka Podružnica v Trstu. Centrala v Ljubljani.

Podružnice: Celje, Celovec, Gorica, Sarajevo, Split
Delniška glavniča: K 15.000.000
Režerni zaklad: K 3.600.000

Obavlja vse v bančno stroko spadajoče posle. Sprejema
vloge v lirah na hranilne knjižice proti 3 1/2% obre-
stovanju, na žiro-račune proti 3% obrestovanju.

Za na odpoved vezane vloge plača obresti po dogovoru.
Izvršuje borzne naloge in daje v najem varnostne celice.

Tel. št. 5-18.

Blagajna je odprta od 9-13.

Vsi in od **povsod**, ki prihajate v Trst: zasebniki,
trgovci, župani, uradniki i. t. d. izvolite se oglašiti v
moji trgovini in nakupite česar potrebujete na drobno
ali na debelo.

Kam pa naj bi šli drugam?

Sprejmite moje srčne in domače pozdrave!

Na svidenje!

J. ŠTOKA - TRST

ULICA MILANO ŠT. 37
(prej Molino piccolo 19)

založna knjigarna, trgovina s papirjem, zaloga vseh
pisarniškiških predmetov i. t. d., cigaretnih papirčkov,
vseh vrst i. t. d.

Razprodajalce „NJIVE“ na deželi

uljudno prosimo, da se prej ko mogoče obraču-
najo z upravnistvom **do 8 številke** prodane
izvođe, ter ostale pošljejo nazaj radi ureditve
računov in nepotrebne pomote, ker smo bili pri-
siljeni z 10 številko povišati Upravnistvo „Njive“
ceno radi ogromnih stroškov

Prot. trg. tvrdka A. FERFOLJA

Veletrgovina z vinom
žganimi pijačami
in deželnimi pridelki

TRST - Ul. Torre bianca 22

TELEFONO 31. 18-07

Prihodnja **„NJIVE“**
številka **„NJIVE“**
izide v četrtek dne 17. julija

JADRANSKA BANKA

Delniška glavica K 30,000.000. Reserve K 8,500.000

CENTRALA : TRST

Via Cassa di Risparmio 5. ☐ Via S. Nicolò 9

PODRUŽNICE:

Dubrovnik, Dunaj, Kotor, Ljubljana,
Metković, Opatija, Split, Šibenik,
Zadar. -- EKSPPOSITURA: Kranj

Obavlja vse v bančno stroko spadajoče posle

SPREJEMA VLOGE

na hranilne knjižice proti $3\frac{1}{2}\%$ letnim
obrestim v bancogiro-prometu proti
 3% letnim obrestim. Na odpoved na-
vezane zneske sprejema po najugod-
nejših pogojih, ki se imajo pogoditi
od slučaja do slučaja

Daje v najem varnostne predale (Safes deposits)

Blagajna posluje od 9 do 13